

**Funkcjonowanie szkoły i jej podmiotów
wobec wyzwań cywilizacyjnych
– teoria, badania, projektowanie zmian**

Tom I

redakcja
Krystyna Chałas i Marta Buk-Cegiełka

LUBLIN 2021

Recenzenci:

Ks. prof. dr hab. Stanisław Dziekoński

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Dr hab. Piotr Magier

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Redakcja naukowa:

Krystyna Chałas

Marta Buk-Cegiełka

Redakcja techniczna

Michał Wójcik

Korekta

Anna Sadczuk

ISBN 978-83-7847-756-3

Skład, druk, oprawa:

Wydawnictwo POLIHYMNIA Sp. z o.o.

20-832 Lublin, ul. Deszczowa 19

tel./fax (81) 746-97-17

e-mail: poczta@polihymnia.pl

www.polihymnia.pl www.ebookipolihymnia.pl

Spis treści

Wstęp Krystyna Chałas, Marta Buk-Cegiełka 7

CZEŚĆ I

Wykłady wprowadzające

1. Bogusław Śliwerski, Z warsztatu badań demokratyzacji szkolnictwa publicznego w Polsce 13
2. Krystyna Chałas, Z warsztatu badawczego aksjologicznych podstaw edukacji szkolnej 31

CZEŚĆ II

Analizy teoretyczne – badania – projekty

I. Szkoła wobec aktualnych problemów w wymiarze globalnym 49

1. Ewelina Szlachta, Kamila Kosiak, Funkcje szkoły w dobie Covid-19 49
2. Anna Oleszczyk, Szkoła – rynek pracy. Tranzycja w warunkach Sars-CoV-2 61
3. Kamil Roman, Higiena cyfrowa i problem uzależnienia dzieci i młodzieży od telefonów w czasie pandemii Covid-19 73

II. Nauczyciel i uczeń w procesie wychowawczo – dydaktycznym szkoły – perspektywa aksjologiczna 85

1. Beata Semków-Nędza, Nowoczesna edukacja w szkole XXI wieku 85
2. Dagmara Kolasa, Tutoring szkolny – metoda wspierania holistycznego rozwoju podopiecznego 99
3. Justyna Horbowska, Plany życiowe młodzieży w świetle celów wychowania personalistycznego 111
4. Iwona Lis, Wartość odpowiedzialności w świetle Stefana Kunowskiego teorii integralnego rozwoju człowieka 121
5. Albert Szulczyński, Godność rolnika – wartość zagrożona czy ocalona? (Według badanej młodzieży) 133
6. Jan Amos Jelinek, Joanna Wrótniak, Domowa edukacja techniczna w opinii przyszłych nauczycieli 145

III. Szkoła wobec dziecka o specjalnych potrzebach edukacyjnych 161

1. Mateusz Smieszek, Edukacja i terapia osób z niepełnosprawnością intelektualną a nowoczesne technologie – szanse i zagrożenia 161
2. Maria Karwowska, Aktywność muzyczna uczniów jako czynnik warunkujący ich osiągnięcia edukacyjne 171
3. Marzena Joanna Jakubowska, Edukacja zdrowotna czynnikiem warunkującym jakość życia ucznia z chorobą przewlekłą 177

IV. Wybrane zagadnienia pedeutologii i edukacji ustawicznej 187

1. Małgorzata Czapla, Nauczyciel w życiu człowieka – perspektywa ucznia 187
2. Marta Buk-Cegiełka, Sukces zawodowy w percepcji nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej. Badania wybranych nauczycieli województwa lubelskiego 201
3. Agnieszka Łuciuk-Wojczuk, Rola muzykoterapii w kształtowaniu dorosłości kobiet. Perspektywa biograficzna 211

III

Szkoła wobec dziecka o specjalnych potrzebach edukacyjnych

MATEUSZ SMIESZEK³⁰

Edukacja i terapia osób z niepełnosprawnością intelektualną a nowoczesne technologie – szanse i zagrożenia

Wprowadzenie

Nowoczesne technologie ze szczególnym uwzględnieniem elementów związanych z Internetem stają się fenomenem, dynamicznie rozwijającym się na całym świecie. Dotyczy to szczególnie dzieci oraz młodzieży, które są głównymi odbiorcami nowinek technologicznych. Dzieci korzystają z Internetu coraz częściej, w coraz młodszym wieku i na bardzo zróżnicowane sposoby. Nowe rozwiązania wykorzystywane są do rozrywki, komunikacji czy zdobywania informacji. Wiele elementów związanych z nowoczesnymi technologiami może być z powodzeniem wykorzystywanych w edukacji czy terapii. Technologie niosą ze sobą zarówno szanse, jak i zagrożenia, dlatego ważne jest, aby teoretycy oraz praktycy (pedagodzy, terapeuci) starali się zmaksymalizować korzyści i zminimalizować potencjalne szkody czy trudności z ich stosowania w pracy edukacyjnej lub terapeutycznej

Istnieje szereg czynników, które wpływają na edukację oraz terapię osób z niepełnosprawnością intelektualną. Szczególnie istotne są te, które wiążą się ze sferą funkcjonowania osobistego, rodzinnego i społecznego. Te elementy ulegają największemu przeobrażeniu w związku ze zmieniającymi się warunkami społecznymi. Zmianie ulegają formy nauczania, techniki, metody, stosowane narzędzia. Dlatego warto szczegółowo przeanalizować naukowe perspektywy związane z wykorzystaniem nowoczesnych technologii w pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną. Pozwoli to na poznanie szerokiej perspektywy zagadnień kluczowych z punktu widzenia rozwoju osób i grup w dynamicznie zmieniającym się świecie. Niniejszy artykuł stanowi próbę zebrania, usystematyzowania refleksji badawczych

---

30 Mgr Mateusz Smieszek, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.

autorów, którzy w swoich pracach podejmowali tematykę nowoczesnych technologii w kontekście edukacji i terapii osób z niepełnosprawnością intelektualną. Nowoczesne technologie definiowane są jako innowacje, nowe rozwiązania techniki oraz ich zastosowanie w życiu codziennym (CHAŁUBIŃSKA-JENTKIEWICZ 2019, s. 53-54), taką również perspektywę przyjęto w niniejszym artykule. Przeanalizowano publikacje naukowe, w których opisywane są innowacje, nowe rozwiązania techniki oraz ich zastosowanie w życiu codziennym osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz ich rodzin. Szczególny nacisk położono na analizę rozwiązań powiązanych z Internetem, gdyż jest to obszar, który pojawia się w największej liczbie prac naukowych, w związku z powszechną obecnością świata wirtualnego w edukacji i terapii osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Przy analizowaniu tego, dlaczego nowe technologie mogą być przydatne w pracy z uczniami z niepełnosprawnością intelektualną należy zwrócić uwagę na kilka cech charakteryzujących ich sposób uczenia się, zdobywania wiedzy. Oczywiście poszczególne elementy różnią się w zależności od rodzaju, stopnia niepełnosprawności, kluczową rolę odgrywają także czynniki środowiskowe. Jednak warto wskazać na kilka istotnych obszarów problematycznych, gdyż dotyczą one znacznej części populacji uczniów z niepełnosprawnością intelektualną. Sztywne myślenie i niska zdolność do hamowania swoich reakcji powoduje ich gorszą adaptację do zmieniających się warunków poznania. W kontekście korzystania z Internetu może to oznaczać, np. impulsywność w nawiązywaniu znajomości na portalach społecznościowych, nadmierne angażowanie się w relacje wirtualne, nadmierne dzielenie się kwestiami wrażliwymi, prywatnymi bez zachowania zasad bezpieczeństwa. Brak wnikliwej analizy zadania, odniesienia go do wcześniejszych doświadczeń i krytycznej oceny podejmowanych działań powoduje, że dzieci z niepełnosprawnością intelektualną uczą się najczęściej metodą prób i błędów, a nie zaplanowanych strategii, które są najskuteczniejsze dla danej osoby (DYKCIK 2005). Wszystkie te czynniki powodują deficyty w odbiorze informacji. Uczniowie ci mają deficyty w obszarze procesów pamięciowych, począwszy od kodowania nabytych informacji, poprzez aktywne zapamiętywanie informacji, aż do ogólnych deficytów pamięci krótkotrwałej i długotrwałej. Niski poziom tychże kompetencji może wpływać na funkcjonowanie w przestrzeni Internetu oraz przyswajanie, zrozumienie umieszczanych tam informacji. Uwaga dzieci z niepełnosprawnością intelektualną jest słabo podzielna i naprzemienna. Uczniowie łatwo się rozpraszają, wymagają eliminacji bodźców zakłócających proces uczenia się, co może być trudne w obecnym świecie pełnym nowych technologii, gdzie wielość bodźców jest wszechobecna. W wyniku takiego przebiegu rozwoju poznawczego niepełnosprawni uczniowie mogą wykazywać niski poziom zainteresowań poznawczych. Są również często bierni, nie wykazują inicjatywy związanej z działaniami edukacyjnymi, szkolnymi, a także mogą charakteryzować się niskim poziomem motywacji do nauki. Uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną mają również problemy z planowaniem swoich działań, a także

trudności w podejmowaniu czynności związanych z rozwiązywaniem problemu (SĘKOWSKA, 1998). Budowanie zarówno zewnętrznej, jak i wewnętrznej motywacji u dzieci z niepełnosprawnością intelektualną staje się w związku z tym niezwykle trudnym zadaniem. Pedagog, terapeuta obserwując szereg potencjalnych trudności edukacyjnych, rozwojowych swoich podopiecznych może w związku z tym postawić pytanie: „Czy nowoczesne technologie mogą być wsparciem w procesie edukacji czy terapii ucznia z niepełnosprawnością intelektualną?”

Analiza badań

Analiza tematyczna przeprowadzona przez Borgstrom, Daneback i Molin, (2019) wskazuje na obecność kilku głównych kategorii pojawiających się w trakcie realizacji badań na płaszczyźnie nowe technologie – niepełnosprawność intelektualna. Autorzy wskazują przede wszystkim na takie kluczowe zagadnienia jak możliwości, ryzyko i słabe punkty, seksualność, tożsamość, bariery, wsparcie (BORGSTROM, DANEBACK, MOLIN 2019, s. 134). Gdy analizujemy nowoczesne technologie w kontekście edukacji i terapii osób z niepełnosprawnością intelektualną wiele elementów będzie rezonować z trudnościami, którymi borykać się muszą również osoby z innych grup społecznych. Problemem może być dostępność sprzętu komputerowego lub szerokopasmowego Internetu, który jest podstawą, np. edukacji na odległość (ŻUCHOWSKA-SKIBA 2017). Kujawski (2018) pisze, że: „(...) dostęp do Internetu stanowi zatem warunek konieczny pełnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym. Brak kontaktu z nowoczesnymi technologiami, jak również brak umiejętności czy zasobów potrzebnych do ich użycia generuje znaczące nierówności pomiędzy korzystającymi i niekorzystającymi” (KUJAWSKI 2018, p. 254).

Działania dążące do wykorzystania Internetu oraz nowoczesnych technologii w procesie edukacji i terapii osób z niepełnosprawnością intelektualną napotyka jednak na wiele trudności. Jedną z nich jest zjawisko wykluczenia cyfrowego (PLICHTA 2019). Pojawia się w tym kontekście również pojęcie cyfrowego rozwarstwienia (digital divide) oznaczającego dysproporcje w dostępie do Internetu przez osoby z różnych grup społecznych (ZIELIŃSKI 2018). Dostrzegalna jest wyraźna różnica w dostępie do Internetu przez osoby pełnosprawne i niepełnosprawne. Badania pokazują, że na terenie Unii Europejskiej osoby niepełnosprawne mają o 62% mniejsze szanse na dostęp do Internetu w warunkach domowych niż osoby pełnosprawne (SCHOLZ, YALCIN, PRIESTLEY 2017) Osoby ze środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym mają często ograniczony dostęp do zasobów internetowych. Ersoy i Güneyli (2016) podkreślają, że osoby niepełnosprawne doświadczają istotnej nierówności w obszarze zaangażowania internetowego, zarówno pod względem fizycznego dostępu do niego, jak i korzystania z technologii cyfrowych oraz możliwości korzystania z zasobów sieci (ERSOY, GÜNEYLI 2016, s. 44). Brak komputera lub słaba jakość łącza internetowego to istotne problemy, które mogą utrudniać funkcjonowanie w świecie online. Powoduje to trudności w dostępie do informacji.

Ogranicza również możliwości kontaktu z innymi i nawiązywania relacji. Badacze podkreślają, iż nie tylko dostęp do Internetu jest decydujący w działaniach związanych z inkluzją społeczną, ale również umiejętność korzystania z nowoczesnych technologii. Piszą o tym Masłyk i Migaczewska (2014): „ (...) dziś to przede wszystkim umiejętność efektywnego wykorzystywania Internetu urasta do rangi kompetencji niezbędnej do niezależnego funkcjonowania i rozwoju każdego człowieka” (MASŁYK, MIGACZEWSKA 2014, p. 176). Autorzy podkreślają ponadto, iż podstawą działań przeciwdziałających wykluczeniu cyfrowemu jest zdiagnozowanie potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Oszacowanie tego, w jakich obszarach korzystania z nowoczesnych technologii osoby z niepełnosprawnościami odczuwają braki może pomóc w kształtowaniu strategii pomocowych (MASŁYK, MIGACZEWSKA 2014).

Z badania przeprowadzonego przez Piotra Plichtę (2019) wynika, że osoby niepełnosprawne mają mniejszy dostęp do współczesnych narzędzi technologicznych, co potwierdza istnienie nierówności cyfrowych w tej grupie społecznej. Autor zwraca jednak uwagę, że ograniczenia kompetencyjne są znacznie poważniejszym wyzwaniem w perspektywie pedagogicznej (PLICHTA 2019). Jednym z problemów decydujących o jakości kształcenia czy działań terapeutycznych prowadzonych z wykorzystaniem nowoczesnych technologii są kompetencje cyfrowe uczniów, ich rodziców, a także nauczycieli, oraz terapeutów (SOBOCHA, PIETRZAK 2017). Mogą pojawiać się również trudności z nadążeniem nad dynamicznym postępowaniem zmian związanych z nowoczesnymi technologiami (PLICHTA 2019). Na możliwość dostępu i korzystania z nich wpływają różne czynniki. Dostępność właściwej edukacji, szkoleń i wsparcia, a także klimat polityczny, ekonomiczny i społeczny mogą w różny sposób wpływać na marginalizację bądź inkluzję osób z niepełnosprawnością intelektualną w dostępie do Internetu.

Istnieje szereg potencjalnych zagrożeń związanych z korzystaniem z Internetu, na które są szczególnie narażone osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Wynika to z trudności o których wspomniano wcześniej, czyli np. trudności z przewidywaniem efektów swoich działań, nadmiernej ufności czy trudności z adaptacją do zmieniających się warunków (CHADWICK, WESSON 2016). Niektóre z potencjalnych zagrożeń związanych z korzystaniem z Internetu to np. narażenie dzieci na niebezpieczne kontakty, np. w formie groomingu (HAYASHI, ARAKIDA, OHASHI 2011), cyberprzemocy (PYŻAŁSKI 2012) lub nadużywania informacji osobistych czy prywatnych, albo nieodpowiednie zachowanie w trakcie kontaktów z innymi, np. obrażanie lub grożenie innym, hejt (LIVINGSTON, HADDON 2009). Potencjalnym zagrożeniem jest również uzależnienie od Internetu, mediów społecznościowych czy gier (SALLAFRANQUE-ST-LOUIS, NORMAND 2017), czego konsekwencją może być wycofanie społeczne, izolacja, trudności w funkcjonowaniu społecznym osób z niepełnosprawnością intelektualną (ANDRZEJEWSKA 2010).

Autorzy zauważają również trudności z uczestnictwem w życiu społecznym przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną czy osoby z zaburzeniami psy-

chicznymi, którzy np. ze względu na wysoki poziom lęku społecznego nie są w stanie pojawić się podczas akcji społecznych prowadzonych w tradycyjnych formach, takich jak protesty czy marsze (LI, BORA, SALVI, BRADY 2018). To pokazuje jak istotna jest internetowa obecność dla osób z niepełnosprawnościami. Badania na grupie osób z niepełnosprawnością intelektualną pokazują, że korzystanie z nowoczesnych technologii pomaga im w wielu aktywnościach, takich jak uczenie się, interakcje społeczne i uczestnictwo w grupach wzajemnego wsparcia (CHINER, GOMEZ-PUERTA I CARDONA-MOLTO 2017, s. 153) Internet jest dla osób z niepełnosprawnościami przestrzenią uczestnictwa, wyrażania swojego zdania w istotnych kwestiach społecznych czy zdrowotnych (BRUNNER, PALMER, TOGHER, HEMSLEY 2018). Osoby promujące prawa osób z niepełnosprawnościami mogą wykorzystywać media społecznościowe do wzmacniania dostępności i otwartości w różnych środowiskach i grupach społecznych (LI, BRADY 2016).

Dostęp do Internetu oferuje wiele korzyści dla osób z niepełnosprawnością intelektualną, takich jak nauka, interakcja społeczna i uczestnictwo we wzajemnych kontaktach w ramach grup wsparcia (formalnych bądź nieformalnych np. na portalach społecznościowych). W związku z tym, zdaniem badaczy, dostęp do Internetu powinien być promowany w szkołach, w domach czy w stowarzyszeniach jako ważne i niezbędne środowisko dla ich uczestnictwa w obecnym społeczeństwie informacyjnym i komunikacyjnym (BORGSTROM I IN. 2019). Badania pokazują, że aktywność prowadzona w świecie wirtualnym przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną może przynosić im radość, satysfakcję czy poczucie spełnienia (ZIELIŃSKI 2018, s. 58).

Internet stwarza nowe możliwości interakcji społecznych. Dotyczy to również młodych ludzi z niepełnosprawnością intelektualną (OWOUR, LARKAN, MACLA-CHA, 2017). W tym kontekście media społecznościowe oferują alternatywę dla poszerzenia kręgu towarzyskiego, utrzymywania kontaktu z innymi oraz wyrażania myśli i opinii w otoczeniu, nad którym dana osoba czuje większą kontrolę, a także miejsce dla większego uczestnictwa w życiu społecznym (ZIELIŃSKI, 2018). Innym aspektem jest to, że Internet może być areną, na której młodzi ludzie z niepełnosprawnością intelektualną prezentują się w oderwaniu od stygmatu niepełnosprawności i np. mogą przedstawiać się bez wspominania o swojej niepełnosprawności intelektualnej (LÖFGREN-MÅRTENSON 2008).

Badacze wskazują również na potencjalne korzyści z wykorzystania gier czy narzędzi interaktywnych w procesie edukacji i terapii osób z niepełnosprawnością intelektualną (Lopez-Basterretxea, Mendez-Zorrilla, Garcia-Zapirain 2014). Wiele takich rozwiązań dotyczy edukacji szkolnej, rozwoju podstawowych umiejętności związanych, np. z czytaniem czy liczeniem. Pojawiają się jednakże narzędzia służące m.in. do kształtowania zdolności społecznych, kooperacji czy funkcjonowania w grupie. Wskazać należy również na rozwiązania technologiczne związane z rozwojem dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną. Powstają m.in. plat-

formy internetowe z treściami, zadaniami, ćwiczeniami dopasowanymi do potrzeb i możliwości edukacyjnych dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną. Znaleźć tam można np. zadania trenujące umiejętności potrzebne w pracy na otwartym rynku pracy oraz w formach zatrudnienia chronionego (STANDEN I BROWN 2005). Są to więc przede wszystkim interaktywne formy aktywności ćwiczące gospodarowanie budżetem domowym, liczenie, przygotowywanie list zakupów lub tworzenie CV. Ciekawym rozwiązaniem jest opisany przez zespół brytyjskich badaczy pomysł zastosowania gier z użyciem czujników ruchu w pracy z dorosłymi osobami z niepełnosprawnością intelektualną. Analiza pokazała, że dorośli czerpią przyjemność z korzystania z gier opartych na wirtualnej rzeczywistości (VR), dzięki czemu można takie rozwiązania rozpatrywać jako ciekawe urozmaicenie dnia codziennego dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną (TAYLOR, TAYLOR, GAMBOA, VLAEV I DARZI 2016).

Interesującą formą wykorzystania nowoczesnych technologii w rozwoju dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną może być prowadzone przez te osoby radio internetowe. Ciekawy przykładem jest radio SoVo prowadzone przez Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną. Taka forma działalności niesie za sobą wiele potencjalnych korzyści. Pozwala przede wszystkim przy relatywnie niskich kosztach na stworzenie atrakcyjnej oferty edukacyjnej dla osób dorosłych. Kluczowe jest również zwiększanie kompetencji cyfrowych, a także umiejętności społecznych, relacyjnych czy zdolności kooperacji. Radio prowadzone przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną przyczynia się również do rozwoju mowy oraz poczucia odpowiedzialności i poczucia bycia potrzebnym (psoni.org.pl).

Wiele elementów związanych z treningiem społecznym w obecnej rzeczywistości wiąże się aktywną działalnością mediów. Media tradycyjne, ale przede wszystkim nowoczesne technologie pełnią ważną rolę w procesie kształtowania społecznych postaw ludzi z różnych grup i środowisk społecznych. Trening społeczny może przez to przyjmować charakter naturalny, czyli zachodzić w rzeczywistych wydarzeniach życiowych lub też jego forma może być laboratoryjna, eksperymentalna, gdzie podejmowane są oddziaływania medialne, szkoleniowe czy terapeutyczne (MARTOWSKA, 2012, DEPTUŁA I MISIUK 2016). Nowoczesne technologie są szczególnie przydatne w drugiej z przedstawionych form treningu społecznego. Nowinki technologiczne ułatwiają trening społeczny osób z niepełnosprawnością intelektualną w formie działań eksperymentalnych czy szkoleniowych.

Nowoczesne technologie mogą stać się ponadto ważnym elementem terapii dla osób z niepełnosprawnością intelektualną. Badania pokazują, iż wykorzystanie komputera w terapii osób z niepełnosprawnością intelektualną otwiera nowe możliwości, stosowanie nowych metod, technik terapeutycznych, a także pozwala przezwyciężyć trudności w komunikacji w trakcie sesji terapeutycznej, a także ćwiczenie umiejętności w warunkach domowych (VEREENOGHE, GEGA I LANGDON 2017).

Rozwiązania tego typu są stosowane m.in. w trakcie terapii poznawczo-behawioralnej, co zdaniem badaczy może przyczynić się do zmniejszenia agresji oraz stanów depresyjnych u osób z niepełnosprawnością intelektualną (VEREENOOGHE, GEGA I LANGDON 2017).

Najnowsze badania nad młodzieżą z niepełnosprawnością intelektualną i Internetem wskazują na zmianę perspektywy na bardziej pozytywną ze strony otoczenia (rodzin oraz specjalistów). Nauczyciele kładą nacisk na Internet w celach edukacyjnych, do tworzenia interaktywnych narzędzi wspierających proces edukacji i terapii. Rodzice podkreślają, że Internet jest narzędziem służącym do poszerzania wiedzy o niepełnosprawności i sposób na poznanie innych osób w podobnej sytuacji życiowej (MOLIN, SORBRING I LÖFGREN-MÅRTENSON 2015). Rodzice dzieci z niepełnosprawnością intelektualną dostrzegają ogrom potencjalnych korzyści związanych z obecnością nowoczesnych technologii w życiu ich dzieci, jednakże przejawiają również obawy związane z tym, że niepełnosprawna młodzież może mieć trudności z dostrzeżeniem szkodliwych treści czy interakcji (SORBRING, MOLIN I LÖFGREN-MÅRTENSON 2017).

Konkluzje

Analiza badań pokazuje, że większość projektów badawczych dotyczących nowoczesnych technologii stosowanych w pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną dotyczy dzieci i młodzieży. To przede wszystkim młodzi ludzie są uczestnikami tychże badań (BORGSTROM, DANEBACK I MOLIN 2019). Dostrzec można niewielką liczbę analiz podejmujących zagadnienia związane np. z edukacją całożyciową osób z niepełnosprawnością intelektualną lub też wykorzystania nowoczesnych technologii w działaniach prowadzonych przez instytucje wsparcia zawodowego (warsztaty terapii zajęciowej, zakłady aktywności zawodowej). Dostrzegalna jest również niewielka liczba badań, których uczestnikami są rodzice osób z niepełnosprawnością lub pedagogzy czy specjaliści (CHINER I IN. 2017). Konsekwencją tego jest trudność z dotarciem do informacji, w jaki sposób osoby z najbliższego otoczenia postrzegają obecność nowoczesnych technologii w życiu osób z niepełnosprawnościami.

Przechodząc do konkluzji warto przeanalizować, na jakie potencjalne rozwiązania wskazują badacze w obszarze przeciwdziałania zagrożeniom i wzmacniania korzyści wynikających z obecności nowoczesnych technologii w codzienności osób z niepełnosprawnością intelektualną. Istnieje szereg działań, które można podejmować w celu przeciwdziałania potencjalnym zagrożeniom związanym z korzystaniem z nowoczesnych technologii przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Podstawą jest odpowiednia edukacja, rozmowy prowadzone podczas pracy w szkole, ale również rozmowy rodziców z dziećmi. Rozmowy te powinny dotyczyć m.in. takich zagadnień, jak hejt, niebezpieczeństwa związane z rozmową w Internecie z nieznaną, anonimową osobą, reklamy wprowadzające w błąd, kradzież danych czy pienię-

dzy poprzez kliknięcie w niewłaściwy baner. Badania przeprowadzone przez Wright (2017) na grupie ponad stu osób z niepełnosprawnością intelektualną pokazują, iż wsparcie otrzymywane ze strony rodziców zmniejsza ryzyko cyberbullyingu (WRIGHT 2017). Nadzór, kontrola powinny dotyczyć tego, jak dużo czasu dzieci spędzają korzystając z technologii, jakie strony internetowe odwiedzają. Odpowiednie zabezpieczenia to m.in. programy antywirusowe, blokady dostępności do niektórych platform, czy serwisów internetowych (CHINER I IN. 2017). Podstawowym działaniem jest ponadto kształtowanie i doskonalenie u dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną kompetencji cyfrowych (BEDNAREK 2016, s. 188).

Należy również rozważyć stworzenie szczegółowych programów zapobiegania zagrożeniom w Internecie, zwłaszcza w zakresie cyberprzemocy (NÄSLUND I GARDELLI, 2013). Zauważa to m.in. Sebastian Zieliński (2018) pisząc: „(...) w obszarze edukacji często koncentrujemy się na zapewnieniu fizycznego dostępu do technologii informacyjnych (Information Technologies – IT), a nie na właściwym szkoleniu nauczycieli, modyfikacji programów nauczania czy pogłębionej refleksji, w jaki sposób te technologie wykorzystywać nie tylko do nauczania, lecz także do terapii pedagogicznej i wychowania” (ZIELIŃSKI 2018, s. 56). Należy także opracować programy identyfikacji i zapobiegania cyberprzemocy wśród uczniów szkółach specjalnych. Nauczyciele i rodzice powinni być bardziej świadomi tego, że młodzież niepełnosprawna doświadcza cyberprzemocy, a interwencja w takich sytuacjach powinna być podejmowana dynamicznie. Również lekarze, dianości powinni szerzej poruszać tematykę bezpieczeństwa w sieci podczas realizowanych działań dotyczących osób z niepełnosprawnością intelektualną (JANUS 2017). Należy opracować programy profilaktyczne, które obejmą tę grupę młodzieży. Ważne jest wdrażanie i ewaluacja programów bezpieczeństwa internetowego dla młodzieży i dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną (GRZEŚKOWIAK 2010).

Nie należy unikać ani ignorować zagrożeń wynikających z obecności nowoczesnych technologii w codzienności osób z niepełnosprawnością intelektualną. Należy je rozpoznawać i zarządzać nimi, w taki sposób, aby osoby z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym mogły mieć większą kontrolę nad swoim życiem i szansę na pełną obecność w życiu społecznym (EMBREGTS, TOURNIER, FRIELINK 2020). Kluczowe, zdaniem badaczy, jest tworzenie dla osób z niepełnosprawnością intelektualną warunków, dzięki którym będą mogły one realizować w Internecie, z wykorzystaniem nowoczesnych technologii wszelkie prawa związane z wolnością czy podmiotowością (HOLMES I O’LAUGHLIN 2012). W tym kontekście ważne jest podkreślenie, iż opiekunowie czy pedagodzy nie powinni przyjmować postawy nadmiernie chroniącej. Jednym z problemów jest to, że młodzi ludzie rzadko sami wyrażają kwestie dotyczące ryzyka, bezbronności i wsparcia, podczas gdy robią to rodzice, specjaliści i badacze. Dlatego istotne jest tworzenie takich rozwiązań, które będą przystępne i atrakcyjne dla młodych odbiorców nowinek technicznych.

Istnieje tendencja do postrzegania osób z niepełnosprawnością intelektualną jako bezbronnych i potrzebujących opieki i przewodnictwa (BĄBKA 2019). Warto postawić pytanie czy takie podejście jest zawsze pomocne, czy też taka postawa ochronna może prowadzić do powstawania barier, które utrudniają młodym ludziom z niepełnosprawnością intelektualną poznawanie świata i rozwój? Fakt, że młodzież z niepełnosprawnością intelektualną należą do pokolenia, dla którego Internet oraz nowoczesne technologie są naturalną częścią życia generuje nowe problemy i wskazuje nowe podejścia edukacyjne oraz terapeutyczne. Analiza badań dotyczących szans i zagrożeń związanych z wykorzystaniem nowoczesnych technologii w edukacji i terapii osób z niepełnosprawnością intelektualną prowadzi również do konkluzji, iż należy pracować nad spójnym, właściwym procesem korzystania z nowym rozwiązań w edukacji czy terapii, dzięki czemu idee inkluzji społecznej, integracji czy wzmocnienia podmiotowości osób z niepełnosprawnością intelektualną będą miały szanse realizacji.

Bibliografia

- Andrzejewska A. (2010). *Przydatność i zagrożenia Internetu dla osób niepełnosprawnych* [w:] A. Andrzejewska i J. Bednarek (red.), *Osoby niepełnosprawne a media cyfrowe* (s. 66–76). Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Bąbka J. (2019). *Lifestyles of Intellectually Disabled Adults*. *Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej*, 26, 217-234.
- Bednarek J. (2016). *Informacyjno-informatyczny i społeczno-edukacyjny charakter współczesnych przemian cywilizacyjnych* [w:] E. Golbik-Madej (red.), *Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w przestrzeni wirtualnej – teoria i praktyka*. „World Journal of Theoretic and Applied Sciences” 1(4), (s. 188-206). Gliwice: Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości.
- Borgstrom A., Daneback K., Molin, M. (2019). *Young People with Intellectual Disabilities and Social Media: „A Literature Review and Thematic Analysis*. *Scandinavian Journal of Disability Research*”, 21(1), 129-140.
- Brunner M., Palmer, S. Togher L., Hemsley B. (2018). *‘I Kind of Figured it Out’: the Views and Experiences of People with Traumatic Brain Injury (TBI) in Using Social Media—Self-Determination for Participation and Inclusion Online*. „International Journal of Language & Communication Disorders”, 54(2), 221-233.
- Chadwick D., Wesson C. (2016). *Digital Inclusion and Disability* [w:] A. Attrill i C. Fullwood (red.), *Applied Cyberpsychology. Practical Applications of Cyberpsychological Theory and Research* (s. 1-23). Londyn: Palgrave MacMillan.
- Chałubińska-Jentkiewicz K. (2019). *Rozwój nowoczesnych technologii w kontekście procesu stanowienia prawa na przykładzie strategii AI*. „Teki Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie”, 12(2), 53-71.
- Chiner E., Gomez-Puerta M., Cardona-Molto M. C. (2017). *Internet and People with Intellectual Disability: an Approach to Caregivers’ Concerns, Prevention*

- Strategies and Training needs*. „Journal of New Approaches in Educational Research”, 6(2), 153-158.
- Deptuła M., Misiuk, A. (2016). *Diagnozowanie kompetencji społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dykciak W. (red.) (2005). *Pedagogika specjalna*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Embregts P., Tournier, T. Frielink, N. (2020). *Experiences and Needs of Direct Support Staff Working with People with Intellectual Disabilities During the COVID-19 Pandemic: A Thematic Analysis*. „Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities”, 34(2), 480-490.
- Ersoy M., Güneyli A. (2016). *Social Networking as a Tool for Lifelong Learning with Orthopedically Impaired Learners*. „Educational Technology & Society”, 19 (1), 41-52.
- Grześkowiak U. (2010). *Internet i niepełnosprawni w społeczeństwie informacyjnym*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, 611, 7-19.
- Hayashi M., Arakida M., Ohashi K. (2011). *The Effectiveness of a Sex Education Program Facilitating Social Skills for People With Intellectual Disability in Japan*. „Journal of Intellectual & Developmental Disability”, 36 (1), 11-19.
- Holmes K., O’Loughlin N. (2012). *The Experiences of People with Learning Disabilities on Social Networking Sites*. „British Journal of Learning Disabilities” 42(1), 1-5.
- Janus E. (2017). *Udzielanie wsparcia społecznego jako istotna umiejętność osób wykonujących zawody pomocowe na przykładzie terapeutów zajęciowych* [w:] Nie-dbalski J., Raclaw M., Żuchowska-Skiba D. (red.), *Oblicza niepełnosprawności w teorii i praktyce* (s.147-164). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kujawski J. (2018). *Wykluczenie cyfrowe jako forma wykluczenia społecznego. Przypadek Polski*. „Media i Społeczeństwo”, 9, 252-260.
- Li, H., Bora, D., Salvi, S., Brady, E. (2018). *Slacktivism or Activists?: Identity Work in the Virtual Disability March* [w:] *Proceedings of the 2018 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (s. 225:1-225:13). New York, NY, USA: ACM.
- Li H., Brady E. (2016). *#accessibility Fail: Categorizing Shared Photographs of Physical Accessibility Problems* [w:] *Proceedings of the 18th International ACM SIGACCESS Conference on Computers and Accessibility (ASSETS '16)*, (s. 277-278).
- Livingstone S., Haddon L. (2009). *EU Kids Online: Final Report*. LSE, London, UK: EU Kids Online.
- Lopez-Basterretxea A., Mendez-Zorrilla A., Garcia-Zapirain B. (2014). *A Telemonitoring Tool Based on Serious Games Addressing Money Management Skills for People with Intellectual Disability*. „International Journal of Environmental Research and Public Health”, 11 (3), 2361-2380.

- Löfgren-Mårtenson L. (2008). *Love in Cyberspace: Swedish Young People with Intellectual Disabilities and the Internet*. „Scandinavian Journal of Disability Research”, 10(2), 125-138.
- Martowska K. (2012). *Psychologiczne uwarunkowania kompetencji społecznych*. Warszawa: Liberi Libri.
- Masłyk T., Migaczewska E. (2014). *Charakter użytkowania Internetu przez osoby niepełnosprawne i sprawne w perspektywie cyfrowego wykluczenia – analiza porównawcza*. „Studia Socjologiczne”, 213(2), 175-201.
- Molin M., Sorbring, E., Löfgren-Mårtenson L. (2015). *Teachers’ and Parents’ Views on the Internet and Social Media Usage by Pupils with Intellectual Disabilities*. „Journal of Intellectual Disabilities” 19(1), 22-33.
- Näslund R., Gardelli Å. (2013). *‘I Know, I Can, I Will Try’: Youths and Adults with Intellectual Disabilities in Sweden Using Information and Communication Technology in Their Everyday Life*. „Disability & Society”, 28(1), 28-40.
- Owour J., Larkan F., MacLachan M. (2017). *Leaving Noone Behind: Using Assistive Technology to Enhance Community Living for People with Intellectual Disability*. „Disability and Rehabilitation: Assistive Technology”, 12 (5), 426-428.
- Plichta P. (2019). *The Use of Information and Communication Technologies by Young People with Intellectual Disabilities in the Context of Inequalities and Digital Exclusion*. „E-Methodology”, 5(5), 11-23.
- Pyżalski J. (2012). *Cyberbullying. Zjawisko, konteksty, przeciwdziałanie*. Łódź: Wydawnictwo WSP.
- Sallafranque-St-Louis F., Normand C. (2017). *From Solitude to Solicitation: How People with Intellectual Disability or Autism Spectrum Disorder Use the Internet*. „Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace”, 11(1).
- Scholz F., Yalcin B., Priestley M. (2017). *Internet Access for Disabled People: Understanding Sociorelational Factors in Europe*. „Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace” 11(1).
- Sękowska Z. (1998). *Wprowadzenie do pedagogiki specjalnej*. Warszawa: Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
- Sobocho E., Pietrzak M. (2017). *Praktyczne zastosowanie kompetencji cyfrowych przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną [w:] A. Kwiatkowska, M. Sysło (red.), Informatyka w edukacji: wokół nowej podstawy informatyki (s. 298-308)*. Toruń : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Sorbring E., Molin M., Löfgren-Mårtenson L. (2017). *I’m a Mother, but I’m Also a Facilitator in her Every-Day Life: Parents’ Voices About Barriers and Support for Internet Participation Among Young People with Intellectual Disabilities*. „Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace” 11(1).
- Standen P. J., Brown, D. J. (2005). *Virtual Reality in the Rehabilitation of People with Intellectual Disabilities: „Review. CyberPsychology & Behavior”, 8, 272-282.*

- Taylor M., Taylor D., Gamboa P., Vlaev I., Darzi A. (2016). *Using Motion-Sensor Games to Encourage Physical Activity for Adults with Intellectual Disability*. „Studies in Health Technology and Informatics”, 220, 417-423.
- Vereenoghe L., Gega L., Langdon P. (2017). *Intellectual Disability and Computers in Therapy: Views of Service Users and Clinical Psychologists*. „Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace”, 11(1).
- Wright M. (2017). *Cyber Victimization and Depression Among Adolescents With Intellectual Disabilities and Developmental Disorders: The Moderation of Perceived Social Support*. „Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities” 10(2), 126-143.
- Zieliński S. (2018). *Zagrożenia cyberprzestrzeni dla młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną*. „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze, 566(1), 54-62.
- Żuchowska-Skiba D. (2017). *W kierunku integracji – znaczenie serwisów społecznościowych dla osób niepełnosprawnych w Polsce* [w:] Niedbalski J., Raclaw M., Żuchowska-Skiba D. (red.), *Oblicza niepełnosprawności w teorii i praktyce* (s. 281-306). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.